

KULTURE NEUVRŠČENIH

LJUDSKA UMETNOST EKVADORJA

MUZEJ GORIČANE

MAJ - JUNIJ 1982

Strokovna postavitev razstave

prevod in priredbe

besedil za katalog:

dr. Pavla Štrukelj

Odgovorni urednik: dr. Boris Kuhar

Likovna in tehnična oprema kataloga in razstave:

Marjan Loboda, dipl. ing. arh.

Izdal in tiskal: Slovenski etnografski muzej,

Ljubljana, Prešernova c. 20

Naklada 500 izvodov

Uke. 50/24/18

KULTURE NEUVRŠČENIH

LJUDSKA UMETNOST EKVADORJA

MUZEJ GORIČANE

MAJ - JUNIJ 1982

SLOVENSKI
ETNOGRAF-
SKI MUZEJ
LJUBLJANA

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

K N.02.01 D.03
ŠTRUKELJ, Pavla
Ljudska umetn

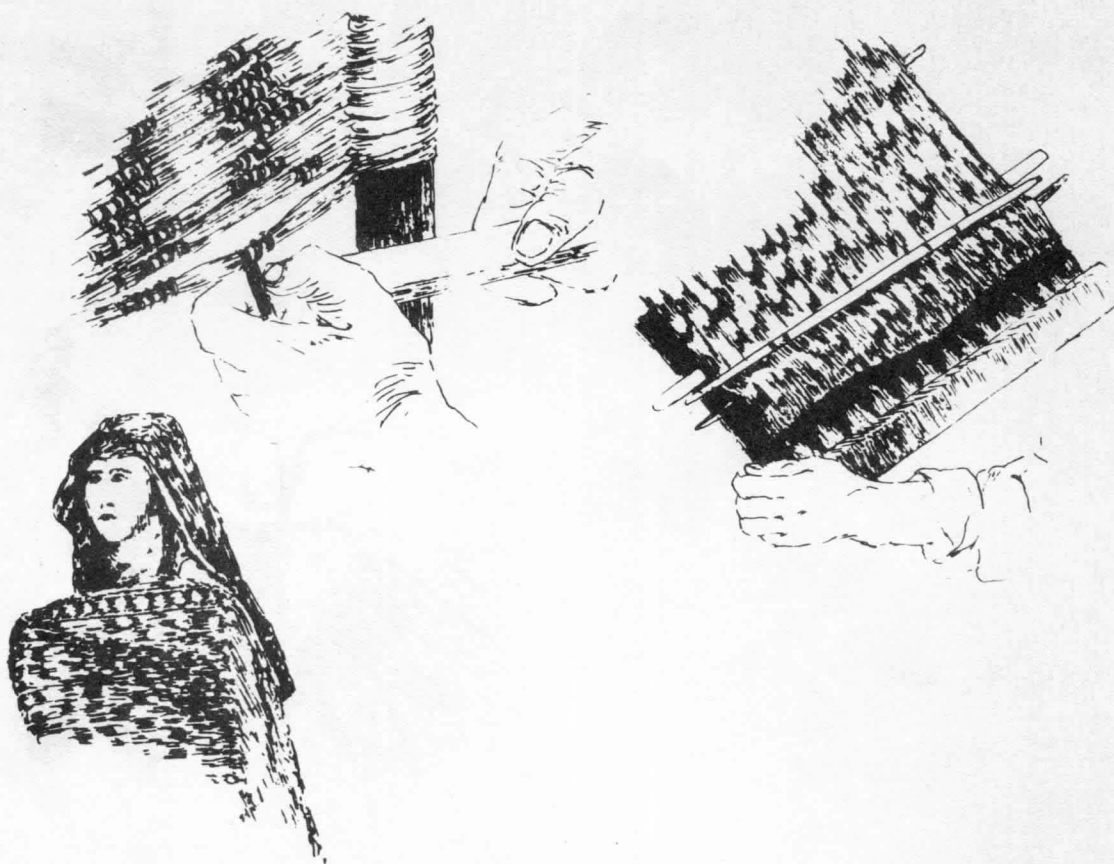
020210231

COBISS

4473

ETNOGRAF-
SKI MUZEJ
V
LJUBLJANI

aka. 30/24/8

E K V A D O R

Ozemlje, ki je znano danes kot republika Ekvador, je bilo že v prazgodovini naseljeno z ljudstvi azijskega izvora, ki so prišla čez morje. Najvažnejša plemena so v goratem predelu bila: Pastos, Caranquis, Otavalos, Cayambes, Quitus, Puruhaes, Panza-leos, Canaris in Paltas, na obali pa Cayapas, Colorados, Mantas, Caracas in druga. Vsa ta plemena so podjarmili Shiri in ustanovili kraljestvo Quito. Leta 1460. so Inki zavzeli in podjarmili to kraljestvo. Leta 1533 so Španci zavzeli inkovsko kraljestvo Quito in izropali deželo. V španski kolonialni dobi se je to območje imenovalo "Presidencia de Quito. Sedanje ime dežele pa izvira iz 18. stoletja, ko se je ločilo od španske krone in postalo del takratne Velike Kolumbije. Leta 1830 je bila ustanovljena samostojna država Ekvador.

Republika Ekvador meri 275.341 km^2 ; po štetju leta 1979 je bilo vseh prebivalcev 8.351.000.

G l a v n o m e s t o j e : Q u i t o - ima 800.000 prebivalcev.

Ekvador meji na severu na Kolumbijo, na vzhodu in jugu na Peru, na zahodu na Pacifični ocean. Deželo sestavljajo gorati predeli Andov, nižinsko obalno območje, vzhodno težko dostopno in malo znano Amazonsko območje ter Galapaški otoki.

Rastlinstvo je odvisno od podnebja. Tako ima Ekvador tropski deževni gozd, gorsko floro in mnogo vrst gospodarsko pomembnih dreves, npr. mangroovec, balsa drevo, palme, drevesa za pridobivanje kinina in kavčuka, kakteje in drevesa s tropskimi sadeži.

Ž i v a l s t v o . V pragozdu živijo številne živali: opice, jaguarji, pume, oceloti, lisice, skunki, rakuni, tapirji, jeleni in druge; na Galapaških otokih so znane in zaščitene velikan-ske želve.

G o s p o d a r s t v o . Posebno razvito je ribištvo, saj zajema 40 % bruto narodnega dohodka; s poljedelstvom se ukvarja 50 do 60 odstotkov prebivalstva. Obdelana zemlja sega od raztresenih indijanskih polj na andskem območju do velikih posestev ob obali. Pri-delajo riž, kakao, kavo, sladkorni trs, bombaž, tobak, banane in toquilla palmo; na goratem območju sejejo ječmen in krompir, v not-ranosti dežele pa koruzo in pšenico. Uspevajo tudi vse vrste tropskega sadja.

Industrija se je razvila predvsem v zadnjih letih: tovarne za slad-kor, pivovarne, tovarne za bombaž, tobak in cement.

P r e b i v a l s t v o : Indijancev je 39 %, belega prebivalstva 10 %, mesticev 41 %; potem je še nekaj mulatov in črncev ter nekaj drugih skupin.

Jezik je španski, Indijanci pa govorijo jezik keču .

Na ozemlju današnjega Ekvadorja prebivajo številna indijanska plemena, med katerimi so danes še pomembni:

O t a v a l i prebivajo v pokrajini Imbabura. Znani so, da znajo izvrstno tkati vse vrste blaga in izdelovati obleke, ki jih prodajajo po vsej južni Ameriki, v Mehiki in celo v Združenih državah.

Otavalov je danes 34.000. Sami pravijo, da so potomci Inkov, ki so jih osvojili v 15. stoletju. Otavali so sprejeli inkovsko kulturo, zato menijo tudi, da so plemenitega rodu.

Pripadniki te skupine predejo, tkejo, pletejo slamnate klobuke, delajo lončevino, opeko, pletene izdelke, preproge in klobuke iz valjane volne. Na majhnih posestvih pridelujejo koruzo, fižol, krompir, zelenjavo in nabirajo zdravilne rastline. Ob koncu 16. stoletja so jih Španci prisilili, da so se zaposlili tudi v tekstilnih tovarnah.

C o r a z i so Indijanci iz San Rafaela. Ti so pokrovitelji praznika Corazas, ki je krščanski, obenem ta dan slavijo tudi kralje Inkov, kajti Coraza predstavlja inkovskega vojščaka in kralja. Oblačijo se še tako, kot njihovi predniki.

K a j a p i prebivajo ob reki Kajapa na severozahodu Ekvadorja. Ker živijo ob rekah in v pragozdu, je pri njih pomembno prometno sredstvo kanu. Zato so prav Kajapi znani kot najboljši izdelovalci kanujev, ki jih prodajajo daleč od svojih domov. V 19. stoletju so bili ti Indijanci prvič omenjeni. Jezik Kajapov sodi v skupino čibča, toda je izumrl že v 19. stoletju. Njihovi najbližji jezikovni sorodniki so danes Koloradski Indijanci v Ekvadorju in koaikerški Indijanci v Kolumbiji.

J i v a r i Indijanci prebivajo v Peruju in v Ekvadorju. Ti so bili znani kot lovci na človeške glave, ki so jih znali na poseben način preparirati in sušiti. Te glave imenujejo čance. Ta skupina živi na pobočjih ekvadorskih Andov. So tudi ribiči in nabiralci gozdnih sadežev.

Razstava ljudske umetnosti iz Ekvadorja obsega vsakdanje in slavnostne noše domačega prebivalstva, postopke tehnike ikat in pletenja slamnatih klobukov. Ti dve dejavnosti sta še danes najbolj pomembni in značilni panogi med indijanskim prebivalstvom.

T R A D I C I O N A L N E N O Š E

Diana Sojos de Pena

V noši ekvadorskih prebivalcev vidimo tudi prebivalca te dežele. Razstava nam predstavi tudi postopke kako nastajajo tkanine, predvsem pa lahko na njej občudujemo oblačila, ki so jih uporabljali ob svatbah, ob verskih praznikih in raznih svečanostih. Oblačila so pisanih veselih barv, ki so bistvene za ljudska praznovanja. V noši so vidne indijanske in španske značilnosti.

T K A N I N E - T E H N I K A I K A T

Ime i k a t označuje tehniko, ki izvira iz starodavnega izročila, in jo uporabljajo za barvanje tkalske osnove. S to metodo so različno zavezani šopi niti z nepropustnimi rastlinskimi vlakni, katera zadržujejo pronicanje barve v ta trdno zavezana mesta; različne oblike zvezanih delov dajo kasneje med tkanjem lepe in raznovrstne vzorce. Pomembno je tudi, v koliki meri uporabi tkalka lastno ustvarjalnost in domišljijo. V domači delavnici uči tkalka svoje otroke iste vzorce, kakor jih dela sama pri tkanju. Z enako metodo so narejene tkanine, katere uporabljajo domačinke iz Cuenke. To blago ima tudi rese na konceh, katerih niti so različno vozlane in prevezane; vzorci na tem blagu so: cvetje, listi, ptiči, grbi, pregovori, sporočila zaljubljenih itd. Ta obleka predstavlja najbolj reprezentativno žensko oblačilo pri prebivalstvu na jugu Ekvadorja.

K L O B U K I

V Ekvadorju pletejo slamnate klobuke od 18. stoletja dalje; še danes so ti izdelki izredno cenjeni in to ne samo v deželi, temveč tudi drugod po svetu, ker jih izvažajo.

Pletejo jih z rastlinskimi vlakni, katera so znana kot "paja toquilla" - slamnati trakovi (*cardulovica palmata*); rastlino gojijo v pokrajinah ob obali.

Slamnati klobuk je oblikovan z vložkom, to je z okroglim začetkom štule, kjer tudi začnejo plesti. Štula klobuka je oblikovana po modelu, nazadnje so narejeni okrajci, različno široki, oblikovani prav tako po modelu. Domačin, ki plete slamnate klobuke, opravlja tudi dela na polju. Kasneje tisti, ki izvažajo te izdelke, opravi s posebnim postopkom in beljenjem določen kemični proces, da doseže gladko, upogljivo in mehko površino klobuka. Izvoz slamnatih klobukov iz Ekvadorja dosega zelo visoke številke in je pomemben dohodek v družini obrtnika.

V S A K D A N J A N O Š A

Današnjega ekvadorskega prebivalca bi kratko označili takole: je proizvod in sinteza mešanja med Indijancem in Špancem; je rezultat zemljepisnih območij, ki so med seboj tako različna npr. morska obala, Andi in Amazonsko območje; je posledičnost različnih kultur, domačih in evropskih; prav tako pa ima lastne izrazne oblike v glasbi, slikarstvu, kiparstvu, v ljudski umetnosti, s katero se identificira in razločuje od drugih.

Tkalec se uči svojega dela že od otroških let in to dela, dokler živi. Iz preprostih in elementarnih delov je sestavljena tkalska priprava - "telar de cintura", ki je navzoča na tej ameriški celini približno že štiri tisočletja in sicer v kulturi pred začetkom poljedelstva. Na tej tkalski pripravi so tkali in preizkušali vse tehnike, ki jih danes uporablja sodobna tekstilna industrija.

Po teh domačih statvah se zgledujejo tudi evropske statve na nogalnik, ki so jih prinesli Španci v 16. stoletju in so na njih tkali izredno velike tkanine. Domača vlakna, ki so jih na tej ameriški celini največ uporabljali, so bila precej različna, to so: bombažna, vlakna agave, volnena; dlaka vikune, gvanake, lame, alpake, zajca ali kunca in volna ovce, ki so jo pripeljali s seboj Španci.

Navadno domačini predejo in barvajo volno svojih domačih živali. Na domačih statvah stkejo skoraj vse blago za svoja oblačila. Vzorci in tehnike se po pokrajinah med seboj razlikujejo.

Poglavitni deli, ki sestavljajo vsakdanje oblačilo, so pončo, ki varuje lastnika pred mrazom, lliglla - ogrinjalo za ženske; široko plisirano krilo, anaco - nekrojen kos blaga, stisnjen v pasu s pasom - nekateri okrasni elementi na pasu imajo magični pomen npr. križci, ptički, človeške figure, cvetje, prizori iz življenjskega okolja ali pomembni dogodki, ki razlagajo izredno domišljijo in ustvarjalnost; klobuk iz volne ali slamnatih vlaken je oblikovan tako, da je značilen za posamezno pokrajino; dalje je potrebno naštet še bluzo, srajco, nakit in obuvalo.

O T A V A L I

Otavali prebivajo v nižinskem svetu, razvrščeni so v številne skupnosti in so izredni mojstri za tkanje blaga. Ženske predejo tanke in kakovostne volnene niti, obenem pa morajo delati na poljih, sejati in pobirati koruzo. Ženska vsakdanja obleka sestoji iz vezene srajce, krila, čipkastih rokavov, anaco - to sta dve nekrojeni krili, ki sta obrobljeni z vezanjem, v pasu pa stisnjeni z dvema pasovoma - "mama chumbi" in "guagua chumbi" - vezana sta drug čez drugega; huallicas - pozlačene ogrlice, sandal, obuvala iz agavinih vlaken; lliglla blaga modre barve, je speto z broško; naglavno pokrivalo dopolnjuje obleko in je izdelek mešane predkolumbovske in kolonialne kulture.

Ž E N S K A N O Š A Z U L E T A , P O K R A J I N A I M B A B U R A

To nošo sestavlja bluza z vezenim cvetličnim vzorcem v raznih barvah; lliglla - ogrinjalo iz belega bombaža, z vezenimi cvetličnimi okraski, pas, s katerim stisnejo bogato plisirano kri-
lo in ogrlice z rdečimi in pozlačenimi jagodami. Vse te tkani-
ne in vezenine naredijo ženske same.

S A L A S A C A S I V P O K R A J I N I T U N G U R A H U A

Salasacasi nosijo preprosto obleko, ki jo sestavljajo capichay - črn pončo, to je vrhnji, spodnji je bele barve. Pasovi so izredno lepo vezeni in tkani; okrasni elementi so vzeti iz narave npr. ptiči, cvetje in drugo. Hlače so iz belega bombaža, klobuk je iz bele valjane volne.

I N D I J A N C I I Z P O K R A J I N E C A N A R

Ti staroselci so izredno spretni tkalci, na preprosti tkalski pripravi stkejo lepe pasove in ponče. K tej obleki sodi bombažna vezena srajca, črne hlače, tkane iz volnenih niti, majhen pončo iz črne volne, imenovan cuzhma, stisnjen v pasu z večkrat ovitim pasom; dalje klobuk iz valjane volne in še volnen velik pončo, narejen v tehniki ikat.

S A R A G U R O I N D I J A N C I

Noša teh prebivalcev kaže eno najbolj elegantnih in preprostih oblačil. Ženska oblači dvojje plisiranih kril in lliglla - črno ogrinjalo, ki ga stkejo iz ovčje volne; bluza je vezena v živih barvah, pas pa ima meander vzorec ob straneh in druge geometrične motive. V tem saragurskem oblačilu so pomembne tudi srebrne broške z barvnim dragim ali pol dragim kamnom v sredini; lep okras so tudi veliki uhani iz filigranskega srebra in naprsnik, okrašen z barvnimi biseri; klobuk je iz valjane volne, krilo pa je ravno in dolgo.

P A S O V I

V tkanih pasovih vidimo izredno sposobnost in domišljijo tkalca. Krasijo jih različni okrasni elementi, ti pa vsebujejo razna sporočila in pregovore, ali preprosto le ime lastnika.

Včasih je videti na njih okraske, ki kažejo sodobne motive, npr. radio sprejemnik, avtomobil in še druge figure iz sodobnega življenja.

Chumbi - pas nosijo moški in ženske, izdelan pa je na posebnih majhnih preprostih statvah.

P O N Č O

Pončo je del moške noše, obenem pa zelo pomemben v ekvadorskih oblačilih. Predvsem označuje družbeni položaj nosilca; pri vseh indijanskih skupnostih je najpomembnejša barva črna za vsak dan, za praznike in praznovanja pa je rdeča barva.

Razstava kaže različne vrste pončev iz pokrajin: Imbabura, Pichincha, Chimborazo, Canar in Azuay.

P R A Z N I Č N A N O Š A

Ta oblačila kažejo različne osebnosti, bodi kot poglobitne igralce, ali kot navadne spremljevalce; so izredno bogata in raznolika, vendar je mogoče ugotoviti njihov izvor že tako, da razberemo in spoznamo ornamente, oblike in barvo.

To nošo uporabljajo ob slavnih in posebnih praznovanjih in je v vsaki pokrajini drugače oblikovana.

Indijanec ali mestic se čuti obvezanega, da sodeluje pri verskih slovesnostih, četudi so njegovi pravi motivi in nameni pri tej udeležbi drugačni, npr. da z zunanjim videzom spremeni družbeni ali gospodarski položaj, ali pa je vzrok njegove udeležbe na slovesnosti vraža.

P O R O Č N A N O Š A N A T B U E L A , P O K R A J I N A I M B A B U R A

Ženin nosi rdeč pončo z vijoličastim ornamentom, ki je stkan iz finega bombaža. Pončo je naredila ženinova mati že dolgo pred poroko. Okraski na straneh ponča so narejeni s tehniko ikat, vzorci so listi in cvetje koruze, kar pomeni simbol rodovitnosti. Drugi deli obleke so še: hlače in srajca iz belega bombaža in velik klobuk iz volne.

N E V E S T I N A O B L E K A V S A N R A F A E L U

Ta obleka je ena najlepših med starimi indijanskimi nošami. Ima: tuniko iz enega kosa blaga, brez šivov; tkanina je izdelana iz bele ovčje volne in je speta na ramenih s srebrnima broškama. Čez tuniko ima nevesta anaco - volneno krilo kavne barve, odprto na strani in stisnjeno v pasu s širokim rdečim volnenim pasom. Bleščeč okras so ogrlice z rdečimi jagodami, med katerimi so srebrne skrinjice z relikvijami in prsni ploščati nakit, ki ga nosi na prsih. Prav ta nakit je dal že mnogo zamisli oblikovalcem sodobnih okraskov.

M A Y O R A L I V P A S E D E L N I N O , C U E N C A

Mayorali so pomembne osebe v ljudskem verskem sprevodu na telav; to so otroci obeh spolov v starosti od 2 do 10 let; predstavljajo družbeni položaj in premoženjsko stanje svoje družine, saj kar tekmujejo med seboj, kdo ima lepšo obleko. Te obleke so razkošne; imajo bogata plisirana krila, lligllas - šale in vezene ponče s svilo. Žametno blago je okrašeno z biseri in bleščicami, konje okrasijo s kruhki, sadjem in vinom, včasih z žganimi pijačami, bonboni in pecivom. Na glavi imajo slamnate klobuke, na njih pa pripete bankovce visokih vrednosti.

C O R A Z A

Coraza je igralec, ki je pomemben ob praznikih v Imbaburi, posebno pri prebivalcih ob jezeru San Pablo. Predstavlja nekakega kralja ali tudi špansko oblast; en dan je osebnost, ki vlada skupnosti. Na glavi nosi krono, s katere viso množica raznih obeskov in mu zakriva belo poslikani obraz. V roki nosi žezlo, ima rokavice in jaha konja; tega pa prekrivajo nizi starih novcev, ki so jih prinesli člani skupnosti.

V R A G U M A

Vrag Uma nastopa ob praznikih sv. Petra in Pavla v pokrajinah: Pichincha in Imbabura. Predstavlja pomembno in živahno figuro, ki igra na tundo - veliko flavto, zbija šale in poje. Zadaž ob pasu nosi številne, težke bronaste zvonce, ima hlače iz kozjega usnja, ki jim je na prednji strani dodan ovčji kožuh; obrazna maska ima dvojni obraz in ponazarja hudiča; v roki nosi bič, s katerim straši sovražnika med plesom.

P L E S A L C I P U J I L I

Poglavitne osebnosti na telovo v pokrajini Cotopaxi so plesalci Pujili. To je ljudski verski praznik, ki so ga vpeljali Španci. V začetku so bile te osebe popolnoma tuje v staroselski kulturi, toda kmalu so postale del resničnega življenja domačega prebivalstva. Ti plesalci plešejo, igrajo na glasbila in tako spremljajo slavlja in obredne plese. Opremljeni so tudi z večjimi in manjšimi bobni, na katere tolče nepogrešljivi bobnar; kraguljčke imajo zato, da dajejo ritem plesalcem. Plesalec Pujili nosi zadaž bogat okrasni del kot vlečko, za pasom zadaž okras iz treh ali štirih širokih trakov, naprsnik in svilen predpasnik, vezen z barvnimi, posrebrenimi in pozlačeni nitmi; motivi pa so: verski simboli in posvetni elementi; plesalec nosi tudi "uma" - ta je okrašen z biseri, z raznimi majhnimi okraski in peresi.

M A S K E

Maske so pomembni del ceremonialne noše; z njimi predstavljajo osebnosti iz raznih družbenih plasti, včasih smešijo, včasih predstavljajo živalske figure ali druge like iz njihove sredine. Te maske so izdelane iz lesa, dodani so jim še čekani in pravi živalski zobje ulovljenih živali.

N A K I T S T A R O S E L C E V

Nakit, ki je značilen pri domačem prebivalstvu v Andih vsebuje tupo - broško ali zaponke v pokrajinah Imbabura, Chimborazo, Canar, Azuay in Loja; uhani so izdelani z različnimi tehnikami, npr. kako so oblikovani, rezljani, vrezovani, ali filigransko oblikovani; vsi ti okraski so tudi zelo natančno in umetelno obdelani, Našteti nakit je bil znan že v davni preteklosti, v nekaterih današnjih izdelkih pa vidimo že nove oblike v tovrstnem nakitu.

Ž E Z L A

Palice dostojanstvenikov v domačih skupnostih simbolizirajo oblast in moč. Sodniki in župani uporabljajo palice, ko opravljajo svoje dolžnosti. Pomembni so dodatki na lastnikovi palici, npr. križci, srebrni obročki in podobno.

Med osnovnimi vidiki ljudske ustvarjalnosti je tudi noša ali razni načini oblačenja. Obleko uporabljajo skoraj vsa ljudstva sveta.

Čeprav je eden osnovnih vzrokov, da uporablja človek oblačila za varovanje pred neugodnimi razmerami v naravnem okolju, ni to edini vzrok. Kakor opozarjajo nekateri antropologi, bi bil morda človek brez oblačil omejen na določene kraje s toplim in blagim podnebjem, ki bi ga lahko prenašal. Vendar pa se je razširil tudi na področja z manj primernim podnebjem, naselil se je celo v pokrajinah z mrzlim ali spremenljivim podnebjem, kakršni so nekateri predeli ekvadorskih Andov.

Toda obleka ni namenjena samo zaščiti, temveč ima tudi druge vidike in namene.

Tako izraža obleka družbeni položaj nosilca in označuje večji ali manjši ugled, ki ga ima posameznik v svoji sredini. Druga pomembna vloga, ki jo vidimo v obleki je, da jo človek uporablja tudi za razne verske dejavnosti ali obrede. Nič manj pomembna ni uporaba obleke z vidika morale, saj pokriva tiste dele telesa, ki jih po mišljenju neke skupnosti ni spodobno kazati. Kakor v vseh drugih pogledih na življenje, se tudi v tem kažejo moralna merila ljudstva.

Celo gospodarska dejavnost posameznikov je včasih izražena v njihovih oblačilih, prav tako so vidne tudi različne politične službe, ki kažejo prav v obleki veljavo posameznikov.

Te razlike niso teoretično pomembne, temveč so odvisne od dejanskih razmer neke skupnosti; posebno značilen je material za izdelavo oblačil, ki je človeku na voljo v njegovem življenjskem okolju.

Razni pogoji, značilnosti krajev in materiali, ki pogojujejo uporabo oblačil, so torej povezani z različnimi ureditvami kulturnih in družbenih skupnosti.

V vseh človeških skupnostih se pojavljajo postopne in tudi nagle spremembe, ki so lahko v zvezi z določenim pojavom, ali pa te spremembe zavirajo možnost spreminjanja pojavov. Tako je resnično dejstvo, da moramo iskati medsebojno povezavo, ki jo sestavni deli neke kulture pojasnjujejo.

Tako lahko opazujemo podobne pojave, ki so pogojeni v stari noši in vidimo torej npr. uporabo različnih materialov, barv, okraskov, oblik in dodatkov, kar vse skupaj oblikuje določen izdelek. Ob tem so pomembni dejavniki, ki izvirajo iz določenih družbenih razmerij, bolj ali manj preprostih proizvodnih ureditev in gospodarskih struktur, odvisnih od naravnega okolja in povezav z drugimi skupnostmi; vse to pa se z razvojem človeštva spreminja.

Če uporabimo nekaj teh teoretičnih misli v zvezi s pričujočo razstavo, bo lažje razumeti njeno bogato vsebino. Če torej gledamo nošo ekvadorskih prebivalcev z Andov, vidimo v njej tudi človeka, ki prebiva na območju visokih zasneženih gora, v globokih dolinah in ob hitrih rekah.

Razstava indijanskih andskih noš želi predvsem vzbuditi v obiskovalcu željo, da bi spoznal in videl ta vznemirljivi Ekvador. Na razstavljenih predmetih vidimo postopke, kako nastaja tkanina ikat z Gualacea, ali slamnati klobuki, ki oboji oblikujejo del noše domačinke iz Cuenke. Dalje vidimo oblačila, ki so uporabljena na svatbah, ob verskih praznikih in drugih proslavah; v njih so opazne indijanske in španske značilnosti, enako kažejo posebnosti vesele barve, bistvene za ljudska praznovanja.

Resna vsakdanja noša, včasih zelo preprosta, pa kaže drugi vidik v življenju andskih prebivalcev, ki morajo trdo delati, da izkoristijo redka naravna bogastva dežele.

Omenjeni vidiki predstavljajo človeka ekvadorskih Andov v njegovem družbenem, gospodarskem, ekološkem in zgodovinskem okolju, ki še vedno ohranja staro izročilo svojih prednikov.

V andski pokrajini so živele številne indijanske skupine. Njihov način življenja so močno prizadele spremembe med španskimi osvajanji v 16. stoletju. Dolgo časa so se te skupine upirale družbenemu in gospodarskemu razkroju, vendar so morale kloniti, in tako so se začele prilagajati ureditvi dežele, ki jo je uvedla španska krona.

Tuje gospodarstvo ni zajelo vseh krajev v deželi in tudi ne vseh vidikov v družbenem in gospodarskem življenju, zato je bilo mogoče, da so se ohranile mnoge prvobitnosti, ki se še odražajo v raznih dejavnostih podeželskega prebivalstva.

Španci niso hoteli le kulturno in gospodarsko spremeniti življenje Indijancev, temveč so jih želeli tudi pokristjaniti. Zato so jih spoznavali z naukom katoliške vere.

Vera z osnovno idejo Stvarnika, s principi zla, svetniki in z raznimi ceremonijami, je bila hitro privzeta in pomešana s prvotnim indijanskim verovanjem. Iz take verske mešanice izvirajo "hudič huma", plesalci "Saquisilí in Pujili", "coraza" iz Imbabure; vsi ti predstavljajo različne pomene in nastopajo ob verskih praznovanjih npr. ob prazniku sv. Alojzija, na telovo, ob pustu in na cvetno nedeljo. Tako se prvobitni elementi povezujejo s kasnejšimi verskimi v določeni družbeni ureditvi.

Indijanec ali mestic pogosto meni, da mora aktivno sodelovati ob praznovanjih in predstavljati eno od omenjenih oseb, saj lahko tako pridobi nov družbeni položaj.

Večkrat ni mogoče natančno ločiti predšpanske vplive od kasnejših kot tudi ne obrede, ki izvirajo iz socialnih razmer današnjih Indijancev in mesticev.

Noše so različne, izdelane iz bleščečih barv, okrašene z bleščicami, kovanci, ogledalčki, ogrlicami, zapestnicami in z drugimi okraski, ki kažejo vrednost in blišč.

Ljudskih praznovanj se udeleži mnogo ljudi, kajti taka slavlja oblikujejo organsko celoto, v kateri je urejena denarna stran slovesnosti, kakor tudi verske svečanosti, plesi, recitiranje pesmi in končno je poskrbljeno za obilno jedačo in pijačo.

Potrebno pa je poudariti, da stara ceremonialna oblačila kažejo pomembni del svečanosti. Včasih so ob teh slavnjih pomembni otroci, npr. v procesijah na telovo v Cañaru in Cuenki. Na tej prireditvi kažejo prav otroci gmotni položaj in ugled svoje družine.

Potrebno je poudariti, da je noša pomembna ne samo na velikih slavnjih, temveč tudi ob družinskih praznovanjih, npr. ob poroki ali smrti.

Poročna oblačila se močno ločijo od vsakdanje noše. Posebna nevesta ima lepo obleko. V San Rafaelu in v Imbaburi so poročne obleke izredno preproste, kajti te izvirajo še iz davnega indijanskega izročila. Zato imajo vse značilne elemente iz te preteklosti in sestavo redkih živih barv.

Poglavitne značilnosti ceremonialnih oblačil na andskem območju so naslednje:

1. ohranitev ceremonialnih oblačil iz predkolombovske dobe,
2. vpliv španskih elementov in prilagajanje teh med indijanskim prebivalstvom,
3. družbene in ekonomske razmere, ki vključujejo materiale, oblike in različno kulturo,
4. na koncu moramo omeniti še estetski vidik, ki se ravna tudi po značaju slavlja ali obreda.

Razen omenjenih značilnosti v ceremonialnih oblačilih moramo omeniti še posebnosti vsakdanje noše, v kateri prav tako vidimo prvobitne elemente.

Poglavitni sestavni deli indijanskih noš so:

Pomembni so slamnati klobuki in pončo, ki sestoji iz enega samega kosa volnenega blaga, pravokotne oblike in različnih barv; za glavo je v njem narejena odprtina. Žensko oblačilo - "lliglla" je posebna vrsta krajšega ogrinjala, ki ga lastnica spne na prsih s sponko - "tupo"; ta je včasih srebrna. "Anaco" pa je krilo iz pravokotnega kosa blaga, ki ga ženska spne na strani s sponko in zaveže pas - "chumbi". Ženske nosijo tudi bogato široko krilo - "pollera" iz težkega volnenega blaga. Moški in ženske so obuti v obuvalo - "alpargatas", hodijo pa tudi bosí. Ženska bluza je navadno vezena s pisanim cvetličnim vzorcem.

Mnogo tkanin, ki jih uporabljajo za oblačila, izdelajo v domačih delavnicah. Začetek tega dela je striženje ovac, nato predenje volne, barvanje in tkanje na statvah, na katerih oblikujejo velik del posebnosti oblačila, npr. barvitost, obliko in velikost. Nekatere indijanske skupine uporabljajo ovčjo volno v naravni barvi, to je bela, rjava in črna; jo tudi barvajo in tako dobijo razne odtenke.

Sodobni prodor trgovine na kmečko podeželje pogojuje večjo uporabo trgovskih izdelkov, ki jih je mogoče dobiti v prodajalnah in na sejmi. Razširjene so tudi tkanine in obleke, ki so strojno izdelane.

Na razstavi niso razstavljeni ohranjeni arheološki materiali oblačil iz predšpanske dobe, ki segajo daleč v preteklost. V poročilih španskih kronistov pogosto beremo o razširjeni trgovini ob ekvadorski obali, o izmenjavi tkanin, celo v Peru in na sever, morda tudi v Srednjo Ameriko.

Ko so prišli Španci v Ekvador, so osnovali razne institucije za izdelovanje tekstila, domače prebivalstvo pa so učili uporabo novih tehnik in materialov, ki so nadomeščali prvotne in jih dopolnjevali. Tako so začeli uporabljati ovčjo volno, ki je bila prej neznana, še dalje pa so upoštevali pri delu dlako alpake in bombažne niti. Blago tkejo še vedno na preprosti tkalni pripravi, privezani za pas tkalke, čeprav vpeljujejo pokončne in vodoravne statve na nogalnik, posebno za tkanje velikih tkanin.

V 16., 17., 18. in na začetku 19. stoletja je kolonialna družba močno oblastna, kar je pogojevalo, da je začela vsiljevati nekatere spremembe v izvirno nošo domačinov in to zaradi družbenega položaja domačega prebivalstva in mesticev, zaradi razpoložljivega materiala in naravnih sredstev, potrebnih za blago in oblačila.

Danes ni veliko skupin v andski deželi, ki so ohranile izvirne oblike noš iz predkolumbovske dobe. Večji del domačinov sprejema po medsebojnih notranjih povezavah značilnosti španske noše, katera oblikuje mešane elemente in te vidimo ravno v uporabi materialov, oblik in okrasov, tako pri staroselcih kakor tudi pri Špancih.

Na razstavi so prikazani postopki tehnike ikat, od drugih delov oblačil pa postopki pletenja slamnatih klobukov.

Tehnika ikat (beseda je malajska) se nanaša na barvanje določenih niti in na niti, ki so zavezane in zakrite z rastlinskimi vlakni in tako obvarovane med enim postopkom barvanja. Tak postopek barvanja niti je bil znan že v predkolumbovski dobi, med španskimi osvajanji pa se je to delo precej zanemarilo, vendar so ga kasneje kolonizatorji začeli ponovno uvajati v raznih krajih te dežele. Tehniko ikat uporabljajo v Ekvadorju za tkanine raznih oblačil po vsej deželi, vendar najlepše tovrstne tkanine izdelujejo v Cuenki, saj imenujejo tamkajšnjo žensko nošo "chola cuencana". Posebnost je kos blaga, imenovan tudi šal, ki je del prvobitne indijske noše. Tehnika ikat je počasen in zapleten postopek, to je tudi vzrok, da je vedno manj takih mojstrov, ki se posvečajo temu delu.

Pri izdelovanju blaga sodelujejo vsi družinski člani, tako moški kakor ženske, vključeni so tudi otroci za nekatera preprosta dela.

Potek dela obsega različne stopnje in sicer od predenja niti in vse nadaljne postopke, ki so potrebni za izdelavo blaga.

Potrebni osnovni material za pripravo osnove pri barvanju v tehniki ikat so vlakna agave (*Agave americano*), s katerimi zavezujejo bombažne, volnene in tudi včasih svilene niti.

Niti napnejo in potem razporedijo po več skupaj, zvezanih z rastlinskimi vlakni, ki oblikujejo posamezne ali simetrično ponavljajoče vzorce po vsej površini. Raznolikost vzorcev je odvisna od natančnega povezovanja vlaken med barvanjem, kar ni lahko delo; vrsto lepih in različnih vzorcev znajo doseči le nekateri najboljši mojstri.

Najpogostejše barvajo z barvo, dobljeno iz rastline "jiquilite" (*Vitis sicyoides*, *Eupatorium* sp.), imenovano indigo.

Po barvanju napnejo osnovo na statve, ki jih pripravijo za tkanje določene tkanine, nato vzorec z votkom izredno skrbno stekajo.

Kljub temu pa to delo še ni končano, dopolnijo ga z resami, ki so zelo zapleteno vozlane in vezane, da oblikujejo nov vzorec in povečujejo lepoto stkanega blaga.

Tako tkanino uporablja kmečka ženska, ki jo neposredno povezuje tudi z njenim družbenim ugledom. Ženska jo razkazuje s ponosom in brez omahovanja nosi v enem dnevu različne tkanine in tako pokaže svoj družbeni položaj.

Tako razkazovanje je posebno vidno ob prazničnih dnevih in slavnostih, ali na sejmi in trgih, ko tekmujejo med seboj.

Elementi te noše ponazarjajo, kako andski ekvadorski obrtniki ustvarjajo dragocena dela s skopimi materiali, z zelo enostavnimi sredstvi, z izredno ročno sposobnostjo in z idejami. Učenje take tehnike poteka v domači delavnici, kjer že otroci spoznavajo potek dela. V tem delu se odraža na eni strani starodavna kulturna dediščina, na drugi strani pa je videti mnogo idej osebnega in individualnega ustvarjanja.

Statve, ki jih uporabljajo pri omenjenem načinu tkanja, kažejo preprosto tkalsko pripravo, privezano za pas tkalke, so ameriškega izvora, čeprav so v predkolumbovski dobi poznali tudi navpične statve in so s temi dosegli v nekaterih pokrajinah izredno kakovostne tkanine.

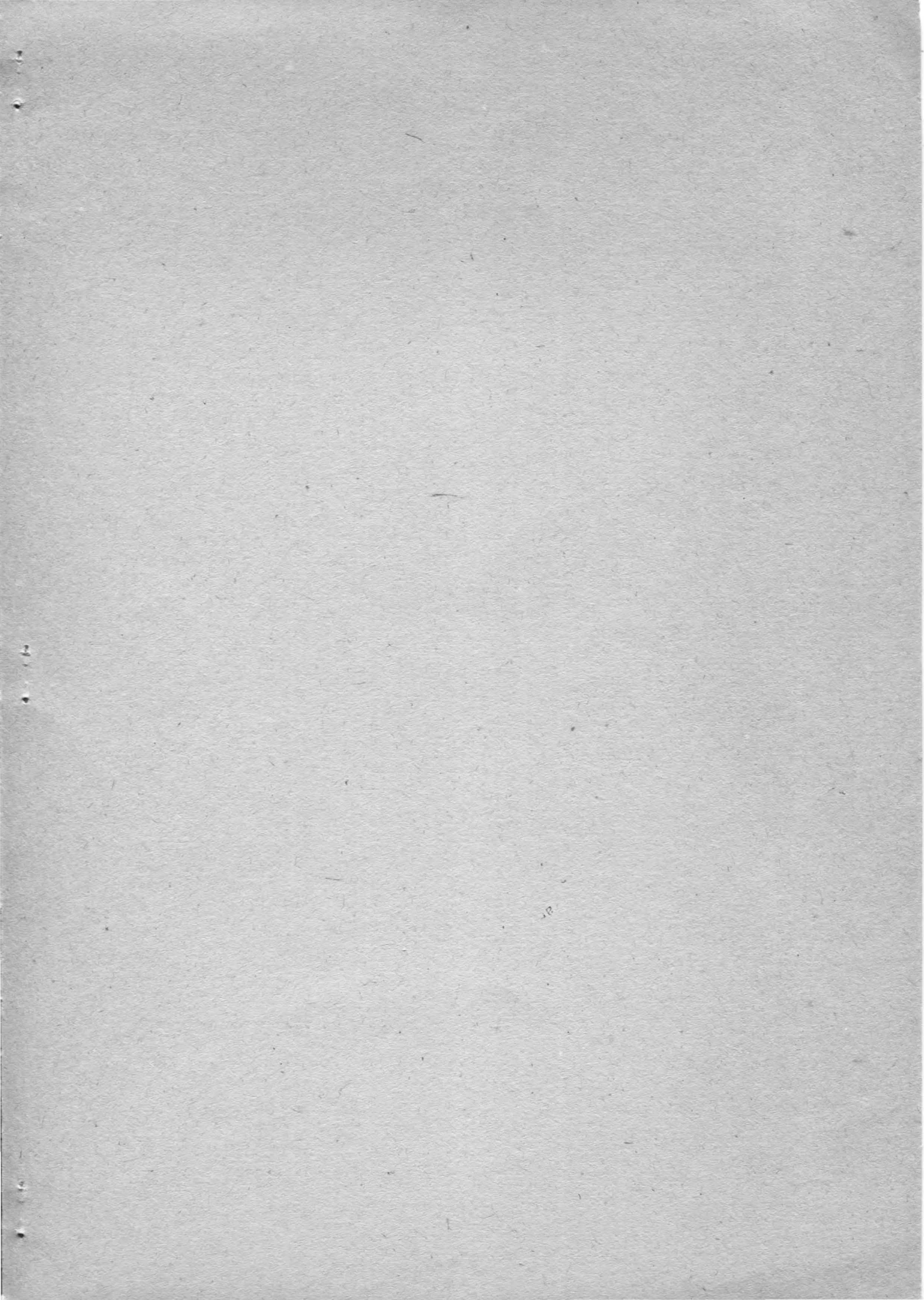
Na razstavi je prikazan tudi postopek pletenja slamnatih klobukov, katerega delo je bilo prav tako razširjeno med ekvadorskimi obrtniki; to je izdelek, ki se je razširil po vsem svetu s pomočjo trgovine.

Te slamnate klobuke ne delajo samo v andskih pokrajinah, ampak tudi na območju ekvadorske obale. Vlakna pridobivajo iz različnega rastlinskega materiala npr. Carludovica palmata, imenovana "paja toquilla" (slamnata vlakna). Z različnimi postopki pripravijo ta vlakna, jih belijo, nato pa prodajo proizvajalcem slamnatih klobukov.

Prav tako, kakor nekatera druga dela, so bili tudi postopki izdelovanja klobukov vpeljani v kolonialni dobi, postali pa so že del ljudske kulture, kar je posledica prilagajanja in preoblikovanja glede na potrebe skupnosti domačinov.

Slamnati klobuk pletejo z navlaženimi vlakni, te spretno prepletajo s prsti in oblikujejo klobuk. Pri tem je pomembno gosto prepletanje vlaken, ker prav tako pletenje povečuje kakovost slamnatega klobuka.

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

K N.02.01 D.03

ŠTRUKELJ, Pavla

Ljudska umetn

020210231

COBISS •